

Wie was begijn Joanna Verbraeken?

Soms stoot men bij het zoeken van informatie op een totaal nieuwe bron, die dan weer stof oplevert voor een nieuw artikel. Zo kwam ik bij het zoeken tussen foto's in het Stadsarchief van Turnhout uit op een tijdschrift "Geloof en Leven" van de redemptoristen. Daarin stond een artikel over Joanna Verbraeken¹, geschreven door Prud. M. Janssens C.Ss.R. De meeste informatie over Joanna's leven komt uit dat artikel. Komt ze uit een andere bron, dan geef ik dat specifiek aan. De afkorting C.Ss.R staat voor: Congregatio Sanctissimi Redemptoris, dus de auteur is lid van de orde van de redemptoristen.

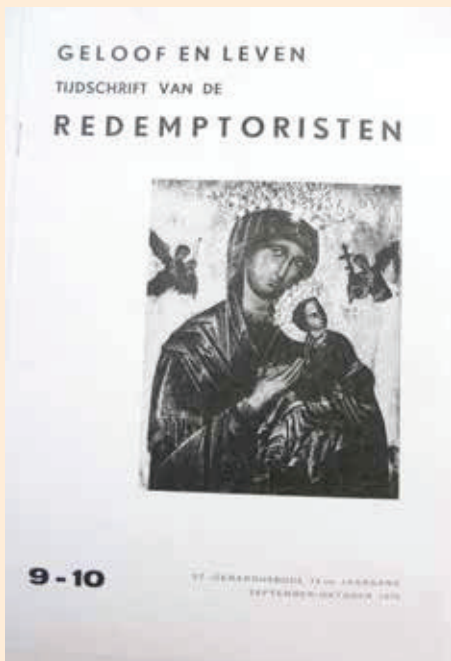

Foto 1: Geloof en Leven, tijdschrift van de redemptoristen, nummer 9-10, september-oktober 1970, Stadsarchief Turnhout.

Joanna Verbraeken werd geboren in Antwerpen op 24 juni 1894. Er waren in het gezin acht kinderen en het was wat men zou noemen "een zeer christelijke familie". Haar zuster Elisa (1890-1949) werd kloosterzuster bij de Dochters van Liefde van St.-Vincentius. Haar jongste broer Louis werd redemptorist. Ze had met hem een innige band en geestelijke verwantschap. Hij trad binnen in 1918 als Broeder Lucas. Zijn novicemeester was pater Theofiel Smet; zijn klasgenoten noemden hem "Heilig Smetje". Joanna liep school bij de Zusters van O.-L.-Vrouw van Namen in Antwerpen. Ze was een zeer goede studente en sprak vlot Frans, Engels, Duits en uiteraard Nederlands. In die tijd was er een grote vraag naar kantoorbediendes die goed steno-dactylo kenden en ze behaalde dan ook dit diploma. Daarmee was het geen probleem om in Antwerpen een job te vinden als kantoorbediende.

Kardinaal Mercier

Pater Theofiel Smet werd verplaatst naar Antwerpen en daar leerde Joanna de novicemeester van haar broer kennen. Deze kloosterling, die men kende als een man van gebed, werd de geestelijke leider van Joanna. Pater Smet was bekend op het secretariaat van het aartsbisdom Mechelen en hij preees wellicht Joanna aan als een goede secretaresse en door en door christelijke dame. Zo werd Joanna secretaresse van kardinaal Mercier, aartsbisschop van Mechelen, in 1921. Ze was op dat moment ca. 27 jaar. Ze bleef in dienst van kardinaal Mercier tot 1926, toen de kardinaal stierf.

Door haar werk kreeg zij de kans om de kardinaal beter te leren kennen. Hij stond bekend als een mysticus en zo'n charismatische figuur moet op een jonge vrouw wel een zeer diepe indruk nagelaten hebben. Zij was zelfs aanwezig toen hij stierf. Hij had aan Joanna een hele reeks boeken gegeven, waaronder de *Oeuvres Pastorales* (1911-1925) over diverse onderwerpen, om haar geloof verder te verdiepen. Men zegt dat ze er dikwijls in las en dat ze er zeer lang van genoten heeft.

Toen Merciers opvolger, Jozef Ernest Van Roey (aartsbisschop in 1926 en kardinaal in 1927), zijn taak als aartsbisschop opnam, verkoos hij mannelijke secretarissen. Maar hij zocht eerst voor Joanna een job bij een bekende bankier in Antwerpen, bij wie hij haar loyaliteit en gewetensvolle betrouwbaarheid aanpreees. Na enkele maanden dienst vertrok ze naar haar nieuwe job. Joanna zocht opnieuw contact met pater Smet, omdat ze blijkbaar een grote behoefte had

aan een geestelijke leidsman en inspirator. Ze ging er bijna wekelijks naartoe (periode 1927-1931). Joanna zorgde intussen ook voor haar moeder, want zij woonden samen. In 1933 stierf haar moeder. Toen ze alleen viel, voelde ze de drang om zich ergens in het verborgene aan de Heer te wijden. Ze dacht erover na om naar een begijnhof te gaan. Uiteindelijk koos ze voor de biddende stilte op het begijnhof van Turnhout en vatte daar een opleiding aan als begijn. Waarom haar keuze op Turnhout viel, wordt in het artikel niet expliciet aangegeven.

Leven als begijn tussen andere begijnen

Joanna kwam naar het begijnhof van Turnhout in november 1935. Ze ging wonen in het huisnummer 46, het novicenhuis. Het was normaal dat een kandidaat-begijn tenminste tot aan haar professie in een novicenhuis ging wonen. Er woonden daar nog vijf andere begijnen op dat moment². Ze bracht een periode door als novice (kandidaat-begijn) en legde uiteindelijk haar geloften af op 17 mei 1937. Joanna Verbraeken verhuisde in 1947 naar het huisnummer 45 en bleef daar tot 1960 wonen³. Wellicht samen met verscheidene andere begijnen, want het huisnummer 45 herbergde het St.-Jozef-noviciaat⁴.

Van 1961 tot 1970 heeft ze wellicht samen met begijn De Boer gewoond in het huisnummer 41⁵, zoals vermeld staat in *Begijnhofkrant* nr. 50, blz. 16: "In huisnummer 41 hebben de begijnen De Boer en Verbraeken vele jaren gewoond, volgens grootjuffrouw de Boer zelfs 19 jaar." Met die negentien jaar, al-

Foto 2: Joanna Verbraeken in het tijdschrift "Geloof en Leven", september-oktober 1970, bron: Stadsarchief Turnhout.

thus grootjuffrouw De Boer tijdens het interview, bedoelde zij waarschijnlijk dat zijzelf daar 19 jaar heeft gewoond. Joanna Verbraeken kan daar maximaal 9 tot 10 jaar hebben gewoond (1961-1970). Zij heeft er alleszins gewoond, zoals blijkt uit de foto, waarop zij met de sleutel in haar hand op weg is naar het huis nr. 41⁶.

Foto 3: Joanna Verbraeken op weg naar haar huis nr. 41, waar ze een tiental jaar gewoond heeft samen met grootjuffrouw De Boer. Bron: Hugo Vanden Bossche: *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout, De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout* vzw, Brepols Publishers, 2013, p. 101.

Hoeveel begijnen leefden er nog op het begijnhof?

Ik heb opgezocht wie de begijnen waren die op dat moment op het begijnhof leefden en vanwaar ze afkomstig waren. Er waren in november 1935 nog 18 begijnen op het begijnhof van Turnhout⁷:

1. Maria Temmerman,

geboren 27/2/1896 in Turnhout, geprofeest 12/6/1918, gestorven 14/4/1977

2. Maria Lenaerts,

geboren 23/3/1896 in Turnhout, geprofeest 22/11/1928, gestorven 19/6/1975

3. Antonia Grauwman,

geboren 14/5/1879 in Ginneken (NL), geprofeest 5/10/1910, gestorven 24/6/1961

4. Maria Looyens,

geboren 7/8/1897 in Turnhout, geprofeest 9/5/1921, gestorven 10/8/1959

5. Anna Gilis,

geboren 2/12/1886 in Turnhout, geprofeest 29/10/1906, gestorven 10/4/1954

6. Anna Van Eupen,

geboren 19/7/1869 in Turnhout, geprofeest 28/9/1886, gestorven 7/3/1953. Ze werd grootjuffrouw in 1933.

7. Maria Albrechts,

geboren 25/12/1857 in Turnhout, geprofeest 12/6/1888, gestorven 17/2/1948

8. Bertha Giesen,

geboren 10/5/1868 in Maasheed (NL), geprofeest 29/9/1885, gestorven 25/1/1947

9. Catharina Van Dongen,

geboren 31/10/1897 in Made (NL), geprofeest 13/1/1887, gestorven 14/1/1945

10. Cornelia Verheyen,

geboren 20/1/1871 in Chaam (NL), geprofeest 13/1/1897, gestorven 22/8/1944. Er waren toen nog drie van de vier zusters Verheyen begijn op ons begijnhof.

11. Maria Storme,

geboren 27/2/1880 in Lichtervelde, geprofeest 18/2/1919, gestorven 23/7/1944. Zij was de laatste begijn-organiste.

12. Maria Verheyen,

geboren 25/8/1865 in Chaam (NL), geprofeest 17/11/1890, gestorven 11/11/1943

13. Theresia Verdonck,

geboren 19/3/1860 of 1859 in Turnhout, geprofeest 21/2/1881, gestorven 21/10/1943. Zij was de laatste koorleidster.

14. Elisabeth Clijmans,

geboren 21/2/1862 in Oud-Turnhout, geprofeest 29/4/1929, gestorven 11/8/1941

15. Adriana Biemans,

geboren 25/3/1878 in Beek (NL), geprofeest 20/11/1923, gestorven 25/12/1940

16. Joanna Maria Janssens,

geboren 28/8/1879 in Turnhout, geprofeest 21/5/1930, gestorven 3/1/1940. Zij was ook een kantwerkster.

17. Maria Odrada Verachten,

geboren 3/7/1884 in Baelen, geprofeest 6/10/1903, gestorven 22/6/1939

18. Maria Rosalia Fabre,

geboren 22/9/1889 in Turnhout, geprofeest 13/4/1936, gestorven 2/10/1937

Na de professie van Joanna Verbraeken (geboren op 24/6/1894, geprofeest op 17/5/1937) zijn er nog maar vier begijnen bijgekomen op het Turnhoutse begijnhof:

1. Emma Swerts,

geboren 27/10/1905 in Mol, geprofeest 25/3/1940, gestorven 27/6/1954

2. Catharina Mathilda Van Erp,

geboren 03/11/1908 in Utrecht (NL), geprofeest 25/03/1940, uitgetreden in 1945

3. Joanna De Boer,

geboren 27/1/1908 in Rotterdam (NL), geprofeest 14/4/1941, gestorven 28/1/2002. Zij was de laatste begijn op het begijnhof en werd grootjuffrouw in 1953.

4. Maria Leysen,

geboren 17/8/1889 in Turnhout, geprofeest 9/9/1942, gestorven 3/1/1959

Verder was ze novicenmeesteres. Althans volgens het artikel in *Geloof en Leven* was ze betrokken bij die opleiding, maar het is de enige bron die we daarover hebben teruggevonden. In het Stadsarchief van Turnhout vond ik ook een foto van Joanna Verbraeken wanneer ze de klok van de Begijnhofkerk aan het luiden is.

Joanna Verbraeken leidde op het begijnhof een zeer devoot leven. Men schijft over haar innerlijke godsdienstige leven: "Er lag in

haar een geheim, dat nooit ten volle zal ontsluit worden hier op aarde... dat innerlijk bewogen zijn naar binnen in het diepste van de ziel verenigd met God-Drie in haar. Die wondere aanwezigheid, waarvan en waarin ze leefde, geborgen achter haar glimlach. Zij leefde ingekeerd. Wie met haar sprak, kon opmerken, dat achter de sluier van haar glimlach, iemand op haar wachtte, binnen in haar, bij wie ze altijd aanwezig wilde blijven, zonder door iets of iemand gestoord te worden of afgeleid. Haar lees- en meditatieboeken waren alle gericht op dat "verenigingsleven" naar binnen, op het schouwend gebed en rust in de inwonende Drie-éénheid in de ziel."

Veel van haar boeken hadden betrekking op dat wonderlijke dogma van de Drieuldigheid. "Ze zweeg zo graag en wist zwijgend te bidden. Ze was bescheiden en nederig." Niemand wist voor haar dood iets af van haar betrekking bij de kardinaal(s) in Mechelen. Ze las werken van de H. Theresia van Lisieux en van St.-Alfonsus. Ze vond dat ze die "voeding" nodig had als novicenmeesteres. "Als novicenmeesteres had ze dit alles broodnodig om haar conferenties aan de novicen te stofferen, maar zij leefde er eerste van en gaf het dan verder door, gebalsemd door haar eigen geestelijke ervaring."

Zoals al eerder vermeld, las Joanna de *Oeuvres Pastorales* (1911-1925) die ze kreeg van Kardinaal Mercier, naast de vermelde boeken van de H. Theresia van Lisieux. Hugo Vanden Bossche, die een zeer uitvoerige studie maakte over de boeken die men op het begijnhof had bij het begin van deze eeuw en die daarvan een inventaris/catalogus maak-

Foto 4: Joanna Verbraeken luidt de klok in de Begijnhofkerk van Turnhout. "Te cleptijde opstaen ende gaen bidden in de kercke", Juffrouw Joanna Verbraeken (1894-1970), Bron: Hugo Vanden Bossche: *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout, De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout* vzw, Brepols Publishers, 2013, p. 62.

te, vond nog de volgende sporen terug in deze boekencollectie:

- Tussen de eigendomsmerken in de inventaris/catalogus⁸ komt de naam Verbraeken niet voor.

- Van de H. Theresia van Lisieux zijn er twee boeken aanwezig:

B1974 *De Kleine Weg der Geestelijke Kindsheid, naar het leven en de geschriften van de heilige Theresia van het Kind Jezus*. auteur: E.P. Martin, vertaald door E.P. Valerius Mahy O.F.M. 2de Uitgave, Office Central des éditions concernant Ste Thérèse de l'Enfant Jésus, 15 Grand Place, Bruxelles, 1925, Drukkerij Erasmus, Gildestraat 5, Gent. [Heilige Theresia van het Kind Jezus van Lisieux];

B1929 *Gedachten van Zuster Theresia van het kind Jezus en van het H. Aanschijn*. [Thérèse de Lisieux], inleidend woord: Th. Bendsdorp, tweede vermeerderde en verbeterde druk, N.V. De R.K. Boekcentrale, Amsterdam, 1916, 276 p.

- Van Alfonso Maria de Liguori [°1696 - †1787, heilig verklaard in 1839, stichter van de redemptoristen (de Congregatie van de Allerheiligste Verlosser)] zijn 11 boeken aanwezig: B1802, B1806, B1841, B1872, B1876, B1880, B1887, B18124, B18130, B18175 en B19136. Joanna Verbraeken had nogal wat bindingen met de orde van de redemptoristen. Het is dus mogelijk dat deze boeken aldus in het begijnhof terecht kwamen en tot de (dagelijkse?) lectuur van Joanna behoorden.

In het noviciaat, waar ze woonde, waren 37 boeken (zie Tabel 3 Inventaris/catalogus) aanwezig. *“Zo leefde ze 33 jaar, stil geboren, ‘ommanteld’ met biddende stilte in het Turnhoutse begijnhof.”* Haar laatste maanden bracht ze door in het Stedelijk Gasthuis. Ze is gestorven op 30 mei 1970. Men schreef over haar: *“dat de uitwendige mens stilaan in puin viel..., maar de inwendige vernieuwde zich elke dag. Ze leefde door naar het eeuwige onvergankelijke Licht van haar Drie-éénheid, in Gods onmetelijke goedheid. Ze lag er zo wit als haar sluier, zonder plooiën, open voor God...”* Zuiver, zoals P. Fleerackers het zo mooi typeert:

*“Zo varen duifjes, schuivende
Zich met geen stof bestuivende
Maar in de koepel wuivende
Van 't zuiverst kristallijn...
Gezegend zijn die leventjes
Ze raken de aard maar eventjes
Lijk Zusterke-begijn.”*

Andere bronnen over haar levensloop

Juffrouw Verbraeken leefde inderdaad een stil leven op het begijnhof. Veel kon ik verder over haar leven niet ontdekken. Als je de vorige nummers van de *Begijnhofkrant* doorloopt, zal je niet zoveel over haar leven vinden. In nummer 33 schrijft Hugo Van-

den Bossche een interessant artikel⁹: *“Over de geestelijken levenswandel der begijntjes”*. Daarin staat een foto van Juffrouw Verbraeken en de vermelding dat ze nog secretaresse geweest is van kardinaal Mercier. Er staat ook een foto bij van de laatste vier begijnen, onder wie Joanna Verbraeken.

In een andere uitgave van de *Begijnhofkrant*¹⁰, nr. 41, blz. 10, wordt ook kort vermeld dat Joanna Verbraeken heeft meegeholpen om diverse objecten bijeen te brengen in het St.-Jansconvent en dus mee aan de wieg stond van het Begijnhofmuseum. Ze was uiteraard één van de helpers, want de organisator en initiatiefnemer was pastoor Frickel, de begijnhofpastoor op dat ogenblik.

De laatste uitgave van de *“Statuten van het Begijnhof te Turnhout”* dateren uit 1930. Het is Kardinaal Van Roey die ze bekrachtigd heeft op 10 februari 1930. Dat is dus de kardinaal voor wie Joanna Verbraeken korte tijd gewerkt heeft. Hij heeft uiteindelijk de statuten goedgekeurd die Joanna moest volgen toen ze nadien begijn werd. Hoe eigenaardig een dubbeltje rollen kan. Wat mij opvalt, is dat Joanna Verbraeken niet het voorbeeld is van het “begijntje” zoals veel mensen zich nu begijnen voorstellen. In de tweede helft van de 19de eeuw kwamen er liberale regeringen aan de macht in België en ontstond een strijd tussen vrijzinnigen en katholieken. Men begon de begijnen af te schilderen als “kwezels” en “domme”, lichtgelovige vrouwen. In plaats van te spreken van “begijnen”, sprak men neerbuigend over “begijntjes”. Dit beeld is lang blijven nazinderen en ook nu nog denken vele mensen dat begijnen ietwat simpele vrouwen waren. De levensloop van Joanna Verbraeken laat ons iets heel anders zien. Het was een zelfbewuste,

ontwikkelde vrouw, die zelfs een tijd gewerkt had in vertrouwelijke administratieve dienst, wat in die tijd niet normaal was voor vrouwen. Maar ze koos uiteindelijk voor een rijk innerlijk leven, iets wat we in de huidige tijdsgeest niet zo goed meer begrijpen. Dankzij het artikel in het tijdschrift van de redemptoristen konden we een beter beeld van haar krijgen.

Jef Florizoone

Literatuur en noten

1. *Geloof en Leven*, tijdschrift van de redemptoristen, nummer 9-10, september-oktober 1970, Stadsarchief Turnhout
2. Bron: Bevolkingsregister Stadsarchief Turnhout
3. Bron: Bevolkingsregister Stadsarchief Turnhout
4. Er zijn ook aanwijzingen dat dit huis nr. 46 later misschien huis nr. 45 werd (opmerking van Hugo Vanden Bossche).
5. Bron: Hugo Vanden Bossche, *Begijnhofkrant* nr. 50, winter 2015, “De grootjuffrouwstoel in de H. Kruiskerk”, blz. 15-16.
6. Bron: Hugo Vanden Bossche: *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout*, De Vrienden van het Begijnhof van Turnhout vzw, Brepols Publishers, 2013, p. 101.
7. Bron: *Register der Begijnen*, boek bewaard in het Begijnhofmuseum van Turnhout
8. Bron: Inventaris/catalogus opgemaakt door Hugo Vanden Bossche, www.vriendenbegijnhof.be, Artikels: nummer 1.3
9. Bron: Hugo Vanden Bossche, *Begijnhofkrant* nr. 33, herfst 2011, blz. 2-6.
10. Bron: Jeanine Corthals, *Begijnhofkrant* nr. 41, herfst 2013, “60 jaar Begijnhofmuseum gevierd met een jubileumconcert”, blz. 11-12.

Foto 5: De laatste vier begijnen van Turnhout, van links naar rechts: juffrouw Joanna Maria Verbraeken (†1970), juffrouw Maria Philomena Lenaerts (†1975), juffrouw Anna Maria Temmerman (†1977) en grootjuffrouw Johanna de Boer (†2002). Bron: Hugo Vanden Bossche: *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout*, De Vrienden van het begijnhof van Turnhout vzw, Brepols Publishers, 2013, p. 140.